

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
 Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
 Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
 Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

TAAL ALS BRON VAN LIEFDE EN HAAT

Wij weten allen, dat jeugdherinneringen lang en diep kunnen nawerken.

Wij weten eveneens, dat als gevolg daarvan sommige woorden in onze geest nooit geheel vervreemd raken van de situatie, waarin we ze eens, vele tientallen jaren geleden, voor het eerst hebben gehoord. Laat ik u daarvan een enkel voorbeeld geven.

Een zeventig-jarige Fries — een tweetalige, spreker van Fries en Nederlands — vertelde me eens het volgende. Als kleine jongen had hij met zijn moeder op een lentemorgen aan de met bloemen begroeide kant van een sloot gestaan. Toen had hij uit haar mond voor het eerst het Friese woord voor „slootkant” vernomen. En nog steeds was dat Friese woord — dat woord van zijn moedertaal — in staat, deze herinnering in hem op te roepen, een heel complex van voorstellingen en gevoelens: zijn moeder, de lente, het water en de bloemen, de schoonheid van zijn land. Het Nederlandse woord „slootkant” daarentegen zei hem helemaal niets. Een slootkant was een kant van een sloot en daarmee uit. Dat woord kende niet het geheimzinnige en ontroerende verband tussen klank en betekenis; in poëzie was het onbruikbaar, het was nuchter, het had geen ziel. Zo althans was het voor hem. Het spreekt vanzelf, dat hij tijdens zijn betoog ook enkele malen het Friese woord heeft laten horen. Maar dat zei mij nu weer niets. Wel hoorde ik het als het ware smelten op zijn tong. Dat hij bij het uitspreken ervan ontroerd was, kon mij niet ontgaan. En na afloop van het korte gesprek, waartoe ik zelf maar weinig had bijgedragen, wist ik van deze man heel veel. Ik kende zijn liefde voor zijn moeder en zijn liefde voor zijn moedertaal; ik kende ook het verband daartussen.

Hier verschijnt de liefde voor de moedertaal in haar sympathiekste vorm. Hier wordt de verbondenheid met het eigene, van jongst vertrouwde, diep beleefd en deze beleving is geheel zuiver van hoogmoed. En hier wordt het ontoereikende van het andere als een subjectieve ervaring, niet als een objectief feit vastgesteld. Die Fries constateerde eenvoudig, dat de Nederlandse taal, hoe goed hij deze ook had leren beheersen, voor hem

was en bleef een aangeleerde taal, waarmee hij in diepere lagen van zijn bewustzijn geen contact had kunnen krijgen. Hij begreep heel goed, dat dit de schuld van die taal niet was en hij trachtte niet op grond van het door hem ervaren gevoelsverschil tussen een aantal Nederlandse en een aantal Friese woorden de superioriteit van het Fries te bewijzen.

Niet altijd, lang niet altijd, is de op zichzelf begrijpelijke liefde voor de moedertaal zo sympathiek en komt de andere taal er zo goed af. Wat binnen de sfeer van het gevoel redelijk is en recht heeft op onze waardering, kan, buiten die sfeer geraakt, zelfs wel eens volkomen onredelijk, ja weerzinwekkend worden. In de zestiende eeuw heeft iemand in alle ernst de stelling verdedigd, dat het Nederlands de oudste taal ter wereld is en reeds door Adam en Eva in het paradijs werd gesproken. Zijn argumenten zijn natuurlijk geheel ondeugdelijk. Zo meende hij, dat vele Oud-Testamentische namen met behulp van het Nederlands verklaard konden worden, dat wil zeggen: in oorsprong en wezen Nederlands waren. De lof van de moedertaal was in die dagen een geliefkoosd onderwerp. Een bekend wis- en natuurkundige plaatste het Nederlands ver boven het Italiaans, Spaans en Frans en zelfs boven de toen zo vereerde klassieke talen, het Grieks en het Latijn. Zijn argumenten zien er wat beter uit, maar kunnen toch de toets der kritiek niet doorstaan.

De meer of minder dwaze gedachten, die bijna vierhonderd jaar geleden in mensenhoofden hebben rondgespookt, lijken zo veilig ver van ons verwijderd, dat ze ons niet behoeven te verontrusten. Maar ook in later eeuwen zijn redeneringen aan het schrift toevertrouwd, die zeker even onhoudbaar zijn. In onze eeuw heeft bijvoorbeeld een Nederlander voorspeld, dat onze moedertaal eens door alle volkeren bij internationale besprekingen gebruikt zou worden; gezien haar vele voortreffelijke kwaliteiten kon dat niet anders. Het spreekt vanzelf, dat ook andere talen, zoals het Frans, het Duits en het Engels in de loop der tijden op soortgelijke wijze in de hoogte zijn gestoken. Zo heeft nog in 1945 een Fransman zich in een betoog van

honderden bladzijden veel moeite gegeven om aan te tonen, dat het Frans bij uitstek, ja uitsluitend, de taal is, waarin de mens wetenschappelijk kan denken.

Wanneer we nu alle uitspraken, die op het gebied der vergelijkende taalwaardering ten beste zijn gegeven, met elkaar combineren, dan komen we in het onlogische terecht. Want dan is niet alleen taal A, dan is tegelijk taal B, taal C enz. de mooiste en voortreffelijkste. Dan is Duits beter dan Frans en tegelijk Frans beter dan Duits. Dan is het Nederlands mooi en het Amerikaans lelijk en is tegelijk het Amerikaans mooi en het Nederlands lelijk. Ezovoort.

De fout is, dat men iets wetenschappelijk wil bewijzen, dat niet wetenschappelijk bewezen kan worden. „Mijn moedertaal is de schoonste taal” is, terwijl we dit met geestdrift zingen, als gevoelsuiting aanvaardbaar. Maar er is iets mis, als we vergeten, dat ieder volk het recht heeft, met dezelfde geestdrift de inhoud van deze zin in zijn taal te verkondigen. Er is iets mis, als we het goed recht van dat gevoel met zogenaamd zakelijke argumenten gaan bewijzen.

Het chauvinisme heeft dan het masker der wetenschap opgezet. Maar al te vaak gaat liefde voor de moedertaal gepaard met nationale of regionale hoogmoed en heeft zij tot donkere keerzijde: haat tegen anderen, afkeer van de taal die dezen spreken. Er zijn hier overigens vele gradaties. Iemands houding tegenover een vreemde taal wordt, behalve door zijn eigen temperament, vooral door twee factoren bepaald: 1e zijn houding tegenover de sprekers van die vreemde taal, en 2e de graad van verwantschap tussen zijn eigen taal en de andere. Dikwijls werkt, vooral bij kleine taalverschillen, die andere taal min of meer lachwekkend. Het lachwekkende ligt niet zozeer in die taal als geheel als wel in enkele elementen daarvan, met name de klanken of sommige klanken, de uitspraak van sommige woorden. Een kind dat van een dorpsschool op een andere dorpsschool of op een stadsschool terechtkomt, kan op zijn nieuwe klasgenoten de indruk maken van een kromprater; hij wordt uitgejouwd en nagebauwd. Ook volwassenen, sprekers van verschillende dialecten kunnen elkaar wel spottend nadoen. Er zijn wel zinnen gemaakt, waarin een of andere dialectische eigenaardigheid van woord tot woord voorkomt en daardoor een lachwekkende indruk maakt. Het is nu eenmaal niet anders. Wat veel op onze taal lijkt, beschouwen we niet als een taal op zichzelf, maar als een ongeoorloofde afwijking, als onze taal in een caricaturale vorm. Meermalen heb ik het Zuidafrikaans een kinderachtig taaltje horen noemen. Natuurlijk door Nederlanders.

Een Engelsman of een Chinees zullen van dat zogenaamd kinderachtige niets bemerken.

Die eigenschap heeft het Afrikaans slechts voor ons, zolang we die taal nog niet voldoende kennen om tijdens het luisteren daarnaar onze eigen taal te kunnen vergeten.

Kinderen maken zich in hun eerste Engelse lessen wel eens vrolijk over een Engelse klank, die ze in Nederlandse taaluitingen slechts uit de mond van lispelaars horen voortkomen. Maar als twee talen zoveel van elkaar verschillen, speelt in de waardering over en weer het belachelijke geen grote rol. Vaak wordt dan een andere eigenschap genoemd. De andere taal is lelijk, ook wel eens mooi. Zo kunnen Amerikanen het Nederlands niet bijzonder waarderen. Ze vinden het lelijk, de keelklanken maken op hen een onaangename indruk. Daar is weinig tegen te doen. Men kan hun hoogstens aanraden, zo goed Nederlands te leren, dat ze, evenals wij, van die zogenaamde lelijkheid niets beseuren.

In al dergelijke gevallen is het oordeel niet afhankelijk van de houding tegenover de mensen, die deze taal spreken. De Amerikaan, die het Nederlands lelijk vindt, behoeft niets tegen het Nederlandse volk te hebben; hij kan het zelfs wel sympathiek vinden. Het volkomen onredelijke is hier pas bereikt, als het oordeel over een taal bepaald wordt door een oordeel over mensen, een groep mensen, een heel volk. Ik zal u een uitspraak over het Duits laten horen van een Nederlander, waarop onmiddellijk een uitval tegen het Frans volgt: „Het Duitsch is een schoone, edele taal, het Fransch is een brabbeltaal, een verlopen Latijn, met brokken uit allerlei andere talen opgeflikt”. Dit is een uitspraak van een Nederlands taalkundige uit de negentiende eeuw. Deze formuleerde slechts op zijn wijze, wat reeds door een aantal taalgeleerden voor hem was betoogd. Wat is nu de oorzaak van een dergelijke volstrekt onredelijke uitval? De herinnering aan de Franse overheersing was bijzonder taai. De toen ontstane afkeer van de Fransen werd van de ene generatie op de andere overgedragen en richtte zich onder andere ook tegen hun onschuldige taal, zodat in 1887, dus een zeventig jaar later, een overigens redelijk mens met die onzin over de brabbeltaal de taalwetenschap meende te beoefenen. In 1870, het jaar van de Frans-Duitse oorlog, verschijnt in Duitsland een boek, waarin wordt beweerd, dat in de neusklanken van het Frans de walgelijke hoogmoed der Fransen tot uitdrukking komt. En in het reeds genoemde Franse boek, dat in

natuurlijk bewaart u de radiolezingen

Om U het bewaren mogelijk en het herlezen van de radiolezingen tot een genoegen te maken, is er een handig verzamelbandje te verkrijgen.

Aan dit linnen bandje, dat voorzien is van een gouden opdruk, zult U veel plezier beleven.

De prijs, die laag gesteld is, bedraagt f 1,95. Gireer het bedrag op postrekening 58 t.n.v. Humanistische Luisterking het Woord van de Week te Utrecht.

1945 is uitgekomen — ook hier verklaart het jaartal veel — wordt niet alleen het Frans verheerlijkt, maar wordt ook uiteengezet, waarom het Duits voor het wetenschappelijk denken te enen male ongeschikt is.

Maar alle daaraan bestede woorden kunnen niet ongedaan maken, dat Duitse geleerden op vrijwel ieder gebied werken van de eerste rang hebben geschreven.

Terwijl ik anderen bestrijd, strijd ik eigenlijk tegen mezelf. U zult dit waarschijnlijk wel begrepen hebben. In de periode van drieëndertig tot vijfenveertig is voor velen van mijn generatie, ook voor mij, het Duits een gehate taal geworden. Door vijanden van ons land, de beschaving, de redelijkheid en de menselijkheid misbruikt om te snauwen, te liegen en te lasteren, heeft die taal een afkeer in ons gewekt, waartegen onze rede zestien jaar later soms nog weerloos is.

In de Paasvakantie maakte ik een wandeling door een stille streek van ons land. (Dergelijke streken zijn er nog). Gedurende drie kwartier was ik niemand tegengekomen. Ik was min of meer verdwaald en stond te aarzelen bij een driesprong. Gelukkig kwam er iemand aan, aan wie ik de weg kon vragen. De man sprak Duits. En dit maakte op mij, die daar op dat ogenblik in het geheel

niet op verdacht was, een uiterst onaangename indruk. Na alles wat er gebeurd is, is een dergelijke gevoelsreactie begrijpelijk en ik ben zelfs niet in staat, me deze bijzonder kwalijk te nemen. En toch: als ik erover nadenk, vind ik niets dan een ongeoorloofde generalisatie en een al even ongeoorloofde projectie van mijn gevoelens op iets dat geheel onschuldig is. De man, die mij op mijn vraag vriendelijk heeft geantwoord, was misschien een veel beter mens dan ik ben. En zeker was zijn taal de moedertaal van Goethe, Rilke en Einstein, de taal ook waarin Schweitzer zijn boek over Bach heeft geschreven.

Wie in zijn houding tegenover mensen en zaken zoveel mogelijk de redelijkheid en de billijkheid wil betrachten, heeft de plicht, bepaalde al te menselijke gevoelens in zichzelf te bestrijden. Geen enkele taal is minderwaardig of verwerpelijk. Verwerpelijk of minderwaardig is alleen de wijze, waarop soms van een taal gebruik wordt gemaakt. Hij die, bezeten door chauvinisme en haat, andere talen aanvalt, misbruikt zijn eigen moedertaal.

C. T. P. STUTTERHEIM

Ik hou niet van mensen, die niet geloven in de toekomst. Dàar ga ik immers de rest van mijn bestaan slijten.

CHARLES KETTERING

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24ct aan postzegels insluiten. (adv.)

AVOND

Haast hebben dag en regen afgedaan,
Een kleurloos schijnsel langs de onderkant
van wolken in een continent gestrand
vervloeit als vloedlijn na het ondergaan.
De laatste dingen blijven doodstil staan
in de reeds geler naschijn van licht zand
Zij bloeien purperkleurig, diepverbrand,
en nemen een fatale scherppte aan.
Terwijl de nacht zijn handen openvouwt,
Omsluit de schemering dit kleine raam
waarachter elke vorm al is verflauwd.
Ook zie ik dan mijzelf niet meer, maar schaam
me omdat ik eerst nu, te laat erken
dat ik niet groter dan de wereld ben.

lezingen voor de radio

zo. 15 okt. VARA 9.45 uur: Dr. J. P. van Praag: „Het grote gevaar”.

zo. 22 okt. VARA 9.45 uur: Mr. Dr. J. in 't Veld: „De diepere betekenis van het maatschappelijk werk”.

Volgens mijn Koenen - Endepols - Heeroma is snob, m.-s (Eng. iemand, die voor gentleman wil doorgaan, die de grote wereld wil nadoen, parvenu; ook: poen, ploert).

Nu ik het woord heb opgezocht valt het mij eigenlijk erg mee. Ik zou de laatste twee betekenissen even buiten beschouwing willen laten, want over poenen en ploerten spreken wij hier niet. Gij zijt het niet en ik wil het niet zijn.

Maar voor de rest: wat schuilt er voor oneerbaars in voor een gentleman te willen doorgaan? Van onze prilste jeugd tracht men ons bij te brengen, dat wij met twee woorden moeten spreken, het mooie handje geven, het haar op tijd kammen en in het algemeen tracht men ons al die gepaste en nuttige kundigheden aan te leren, die iemand tot een gentleman stempelen: „Hij is een echte gentleman”, geldt als een hoge lof. Zou het dan verkeerd zijn naar het gentlemanchap te streven? Al heeft men deze staat van volmaaktheid nog niet bereikt en is men vooralsnog een ietwat pummelig persoon, dan nog houd ik het voor verdienstelijk als men aan zijn vorming werkt.

Ook het nadoen van de grote wereld mag geen ondeugd heten, als de grote wereld zich tenminste fatsoenlijk gedraagt, iets waarvan men bij een vlijtig bioscoopbezoek en het raadplegen van de rubriek rechtzaken in de dagbladen nog niet zo zeker kan zijn. Er schuilt nogal eens wat onderwereld in de grote wereld, maar goed, de engelen zijn niet minder engelachtig, omdat er nu en dan eens een engel gevallen is. Laten wij de engelen en de grote wereld ten voorbeeld nemen. Als het niet altijd lukt, dan zoveel te erger, als het wel lukt mag men ons geen Engelse scheldwoorden naar het hoofd gooien.

Wij komen nu aan het woord parvenu. Hoevel mij de betekenis vaag voor de geest schemerde, heb ik ook dat woord opgezocht en bevonden, dat een parvenu iemand van geringe afkomst is, die opgeklommen is tot de hoogste maatschappelijke klasse. De geschiedenis kent tal van voorbeelden van zulk een voorspoedige verticale sociale mobiliteit en voorzover mij bekend, staan alle krantenjongens die het tot miljoenair hebben gebracht algemeen in hoog aanzien.

Om u volledig deelgenoot te maken van mijn lexicologische onderzoekingen deel ik nog mee, dat snob ook schoenlapper kan betekenen. Wie daarin echter iets ongunstigs bespeurt, is mijns inziens een snob.

Het wil mij voorkomen, dat Koenen, noch Endepols noch Heeroma in hun begripsbepaling geheel en al geslaagd zijn. De aanstellerigheid, het doen-alsof komt niet voldoende uit de verf. Een hofmaarschalk, die zich gedraagt volgens het cultuurpatroon van een schoenlapper is evenzeer een snob als een schoenlapper, die met een steek vol eikenloof op het doorgroefde hoofd pumps zit te verhalvezolen.

Vraagt gij mij nu, wat ik toch met al die snobs moet, dan antwoord ik, dat ik het over het reine kunstgenot wilde hebben. Daarbij doet

het verschijnsel van het snobisme zich namelijk nogal eens voor. Jammer genoeg zal ik door de povere compositie van dit opstel aan een grondige behandeling van deze problematiek niet meer toekomen.

Ik had u dan willen meedelen, dat ik een liefhebber ben van een aardig mopje muziek. Dat mag een populair wijsje zijn, Schlager of tophit, het mag ook het slotkoor van de negende symphonie van Beethoven zijn. Waar precies het verschil ligt weet ik trouwens niet en ik behoef het niet te weten, want ik ben geen kenner. Het heeft mij wel even getroffen, dat zoeven een jongeman langs mijn venster ging, die een ijsje gekocht had en argeloos de melodie floot van het lied, waarin alle mensen broeders worden, waar uw zachte vleugel wijlt.

Zodra echter muziek wordt gemaakt in een zaal, waar de mensen met doodbiddersgezichten en in hun zondagse pakken heentrekken, word ik wantrouwig. De geestdrift, waarin zij aan het einde van het lied uitbarsten, lijkt mij kunstmatig.

Het is mij een behoefte van mijn tegenzin tegen de huidige concertcultuur te getuigen. Dit heeft mij de naam van snob bezorgd bij enkele lieden, wier oordeel ik overigens op prijs stel. Zij hebben misschien nog wel gelijk ook. Maar tegen dat barbaarse concertgebouwkabaal moet toch iets ondernomen worden...

Meestal vergenoeg ik mij met radio of grammofoonplaat, maar een enkele keer wil ik toch ook wel weer eens een melodie uit de eerste hand of mond horen. En zo geviel het, dat ik onlangs een kerkgebouw bezocht, waar men enkele werken van Johann Sebastian Bach uitvoerde. Een kerk heeft boven een concertzaal het voordeel, dat er niet geapplaudisseerd wordt.

Nu mag ik die Bach wel. Hij is wel eens wat langdradig en mij wel eens wat te mathematisch, maar meestal hoor ik zijn werken met genoegen. Zo ook deze keer.

Het was een opgewekt programma met Kerst-, Paas- en Pinksterliederen, dus muziek, die in de gedachtengang van Bach bij feestelijke gelegenheden paste. Maar meen nu niet, dat het publiek in de kerk er vrolijk bijzat. O neen, iedereen trok hetzelfde gezicht, dat hij ook bij de Matthäuspassion zal trekken over een half jaartje.

Bij Bach past een uitgestreken snuit. Bij Bach in een kerk past een tweemaal uitgestreken snuit. Dat vind ik een naar gezicht als Bach zijn estatische vreugde uitjubelt.

Ik denk, dat ik toch ook maar niet meer naar een kerkconcert ga. Dan ben ik bovendien ontslagen van het puzzelen in het tekstboekje. Want die tekst, die bij stukken en brokken in veelvoud herhaald wordt moet voor Bach maar een kapstok geweest zijn om zijn muzieken aan op te hangen. Maar al die droeve Bacheraars zitten ingespannen mee te lezen. Misschien kijken ze wel, of het al gauw uit is. Want die kerkstoelen zijn vaak wel erg ongemakkelijk. Allemaal snobisme.

Dit ook.

H.H.